ისტორიულ-არქიტექტურული კვლევა

რუსთაველის გამზირი #52 (ყოფილი “საქნახშირი”-ის შენობა) კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის ეზოში მდებარე დამხმარე ტიპის შენობის ადაპტაციის პროექტისათვის.

თბილისი
მაისი, 2025

რუსთაველის გამზირი №52 კულტურული მემკვიდრეობის უძრავი ძეგლი, ყოფილი ,,საქნახშირის“ შენობა, თბილისის ურბანული მემკვიდრეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელია. ამ მონუმენტური ე.წ. “სტალინური“ სტილის ნაგებობის ერთი ნაწილი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმს უკავია, ხოლო მეორე, ძმები კაკაბაძეების ქუჩისკენ მიმართული მხარე საქართველოს ეროვნული კინოკავშირის კუთვნილებაა.

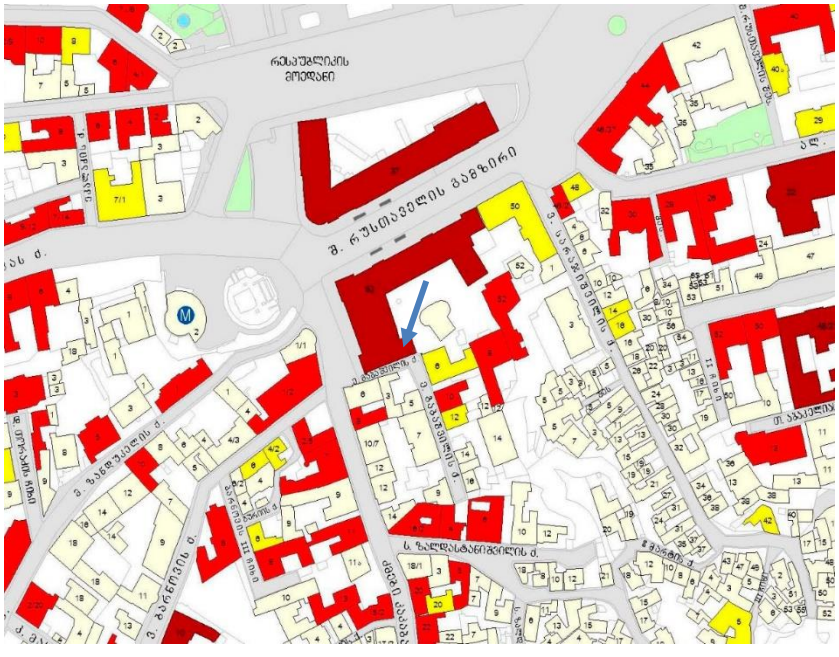

რუსთაველის, ყოფილი გოლოვინის პროსპექტი, მე-XIX საუკუნის II ნახევრიდან დღემდე თბილისის მთავარი გამზირია, რომელიც ქალაქის ცენტრს მარჯვენა სანაპიროზე მდებარე რაიონებს აკავშირებს. ქუჩა გადაჭიმულია ქალაქის მთიანი რელიეფის ერთ-ერთ ტერასაზე და გამზირიდან მტკვრის სანაპიროზე ეშვება. გამზირის გასწვრივ მდებარე შენობები (მათ შორის საკვლევი შენობაც) კარგად ჩანს ქალაქის სხვადასხვა კუთხიდან და ამის გამო მნიშვნელოვან როლს თამაშობს თბილისის ცენტრის სივრცითი კომპოზიციის და მხატვრული სახის ფორმირებაში. გამზირის სხვადასხვა სტილის და პერიოდის განაშენიანებაში მაგისტრალის ფორმირების ძირითადი ეტაპები იკითხება. რუსთაველის გამზირის ინტენსიური მშენებლობა XIX ს-ის II ნახევარში დაიწყო, როცა ქალაქმა ჩრდილო - დასავლეთისკენ დაიწყო განვითარება.

ვახუშტი ბაგრატიონის მიერ 1735 წელს შედგენილ ქალაქის რუკაზე ამჟამინდელი გამზირის გასწვრივ, ქალაქის კარიბჭედან საგარეუბნო კვარტალზე - ,,გარეთუბანზე”

გადის დიღმის გზა, სადაც რამდენიმე ეკლესიაა აღნიშნული აღმოსავლეთით. 1802 წლის გეგმაზე ნაჩვენებია პირველი მსხვილი შენობა – „სამთავრობო ადგილები" (ამჟამინდელი მოსწავლე ახალგაზრდობის სასახლის ადგილას), რომელიც 1807 წელს გადაკეთდა მთავარმართებლის სასახლედ. 1910-იან წლებში იწყება გზის ამ მხარის ფორმირება, რომელსაც ჯერ ისევ არ ჰქონდა სახელი. მთავარმართებლის სასახლის მოპირდაპირე მხარეს მოეწყო ქალაქის მთავარი მოედანი – ნიკოლაევსკი, სადაც ეწყობოდა დღესასწაულები, დოღი, ფეიერვერკი. 1833-35 წწ. შეადგინეს „გარეთუბნის" და მისი მთავარი ქუჩის, ამჟამინდელი გამზირის განაშენიანების გეგმა. 40-იანი წლების ბოლოს დაიწყო პროსპექტის კეთილმოწყობა. 1848 წელს სასახლის მხარეს მოეწყო ტროტუარი და დაირგო ხეები. 1862 წელს გაიყვანეს წყალგაყვანილობა. 50-იანი წლების ბოლოს გოლოვინის პროსპექტი თითქმის მთლიანად განაშენიანებულია. ამ პერიოდის ჩანახატებზე აღბეჭდილია თბილისისთვის დამახასიათებელი ევროპული და აზიური ჩვეულებების, ადათ-წესების, ქალაქური ცხოვრების სხვადასხვაგვარი იერსახის შერწყმა. გოლოვინის პროსპექტის გასწვრივ ნაკვეთებს მხოლოდ მეფისნაცვალის ნებართვით იძლევიან, ქალაქის თვითმმართველობის შემოღების შემდეგაც კი.

ხარისხობრივად ახალ ხასიათს განაშენიანება მე-XIX საუკუნის 60-90-იანი წლებიდან იღებს. პროსპექტზე შენდება მონუმენტური საზოგადოებრივი შენობები, რომლებმაც რადიკალურად შეცვალა განაშენიანების საერთო მასშტაბი და პროსპექტს საზეიმო იერი მიანიჭა. სტილისტურად სხვადასხვა სახის შენობები ასახავდა სხვადასხვა არქიტექტურულ გავლენას. ამ წლებში პროსპექტზე და მიმდებარე

კვარტლებში მსხვილი ბურჟუაზიის წარმომადგენლები ცხოვრობდნენ. 80-იან წლებში ერევანსკის (თავისუფლების) მოედნიდან ვერის დაღმართისკენ (ამჟამად ელბაქიძის დაღმართი), გოლოვინის პროსპექტის გავლით, გაყვანილ იქნა საცხენოსნო რკინიგზა ("კონკა"), რომელიც 1905 წელს ტრამვაიმ შეცვალა.

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, ქალაქის მთავარ ქუჩაზე რუსთაველის გამზირის კეთილმოწყობის სამუშაოები ტარდება. 1930-იან წლებში ფართოვდება "სასახლის გასასვლელი" და პროსპექტი ერწყმის ქალაქის მთავარ მოედანს – ლენინის მოედანს (მაჟამად თავისუფლების მოედანი). პროსპექტზე ხსნიან ტრამვაის ხაზს. 1965 წელს იხსნება მეტროპოლიტენი - გამზირის დასაწყისში და ბოლოში ჩნდება მეტროს 2 სადგური. ამავე დროს ხდება გამზირის გამწვანება. რუსთაველის გამზირის ბოლოს, მარცხენა მხარეს, ვერის დაღმართის წინ დგას შენობა, რომელიც თავიდან დაპროექტდა როგორც "საქნახშირის"

ადმინისტრაციული შენობა (არქიტექტორები კ. ჩხიკვაძე და მ. ჩხეიძე – დაპროექტება და მშენებლობა 1949-1954 წწ., "საქმაღაროპროექტი"-ს მიერ). მშენებლობას წინ უსწრებდა კონკურსი 1946 წელს, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო იმ დროს თბილისში მოღვაწე არქიტექტორთა უმრავლესობამ. საქართველოს საისტორიო არქივის ტექნიკურ განყოფილებაში ინახება კონკურსის საპროექტო დავალებისა და საკონკურსო ალბომის დედნები, რომლის მიხედვითაც ირკვევა, რომ თავდაპირველად „საქნახშირის" შენობისთვის წაყენებული იყო გარკვეული არქიტექტურულ-კომპოზიციური მოთხოვნები, რომლებსაც თითქმის ყველა კონკურსანტი იზიარებს.

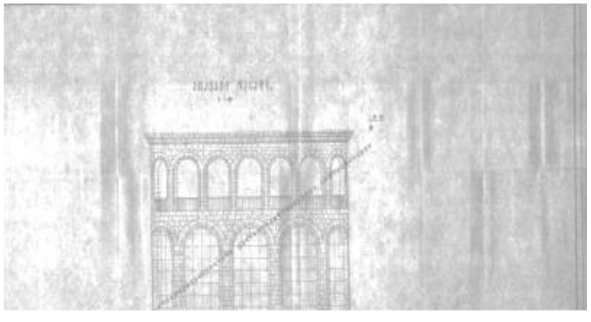

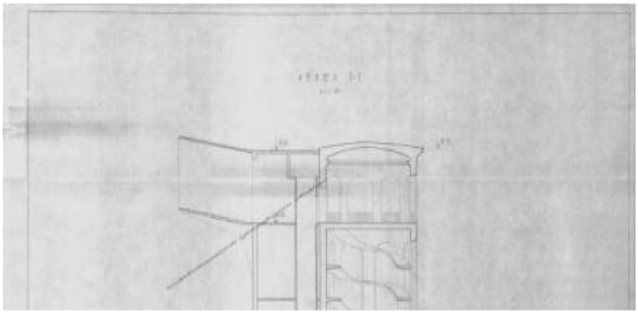
გასაოცარია ის გაქანება და ფინანსური ხარჯები, რომელიც სახელმწიფომ გაიღო ამ ერთ-ერთი უწყებრივი შენობის მიმართ. არქივში შენახული პროექტი სრულ დოკუმენტაციას ინახავს როგორც ნაგებობის არქიტექტურული იერსახის, ასევე მისი ტექნიკური აღჭურვის და გაწეული ხარჯების თაობაზე. ამის ახსნა შესაძლებელია არა მხოლოდ იმით, რომ „საქნახშირი“ ქვეყნის ინდუსტრიის ერთ-ერთ ფლაგმანს წარმოადგენდა, არამედ იმითაც, რომ ეს მონუმენტური შენობა ქალაქის შუაგულში, რუსთაველის მოედანზე იდგმებოდა.

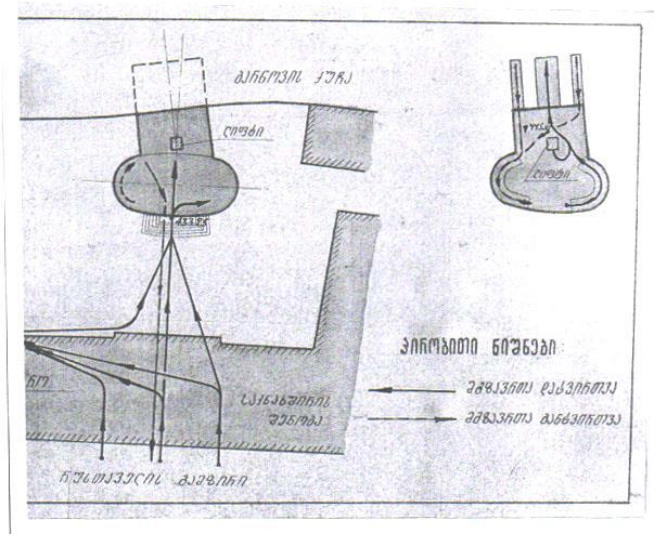

„საქნახშირის“ შენობის ეზოში 1958 წელს დაიდგა კიდევ ერთი საინტერესო ნაგებობა _ საბაგირო გზის ქვედა სადგური. ამ შენობის ავტორი კ. ჩხეიძე საქნახშირის შენობის ერთ-ერთი თანაავტორთაგანია და მნიშვნელოვნად მიყვება დიდი შენობის არქიტექტურულ სტილისტიკას, თუმცა შენობის აგების შედარებით გვიანდელი პერიოდი მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს მის არქიტექტურაში გამოხატულ სტილისტურ ცვლილებებსაც. ამ პროექტის დედანი ინახება ქ. თბილისის არქივში ზაქარიაძის ქ. #2. პროექტი 150 გვერდს მოიცავს, რომელშიაც საპროექტო დავალებასა, ახსნა-განმარტებით ბარათსა და საექსპერტო დასკვნებთან ერთად ნახაზები და ფოტომასალებია თავმოყრილი.

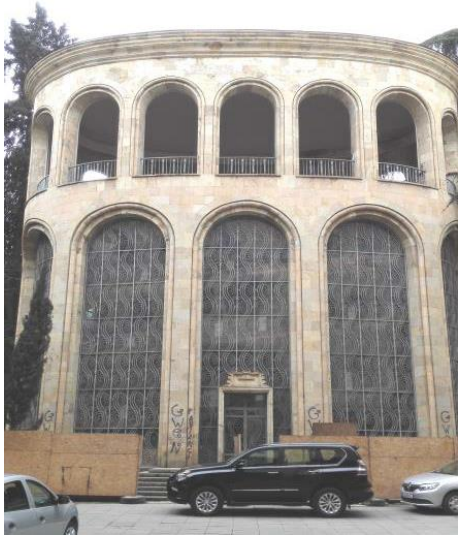

პროექტის ტექსტუალურ ნაწილში დაწვრილებით არის აღწერილი, თუ რის გამო მიენიჭა უპირატესობა ტერიტორიის გეგმარებითი კეთილმოწყობის მესამე ვარიანტს, რომელშიაც სადგურის შენობა გეგმაში წარმოადგენს ოვალს, რომელზედაც მიშენებულია ტრაპეციოდალური ნაწილი ტექნოლოგიური მოწყობილობისათვის, შენობა დასმულია საჰაერ-საბაგირო გზის ღერძის გასწვრივ, საბაგიროს შენობა პარალელურია საქნახშირის შენობისა, საბაგიროს სადგურის შენობის ღერძი ემთხვევა „საქნახშირის“ შენობის თაღედის ცენტრალური შესასვლელის ღერძს.

საჰაერო-საბაგირო გზის გაყვანის აუცილებლობა დასაბუთებული იყო ქ. თბილისისათვის ფუნიკულიორის პლატოზე გაშენებული იმ დროს სტალინის სახელობის პარკის ტერიტორიაზე მნახველთა მოხვედრის აუცილებლობით. ეს პროექტი მისადაგებული იყო ქ. თბილისის საიუბილეო 1500 წლისთავის აღსანიშავ ღონისძიებებთან. მიუხედავად ამ დიდი პერიპეტიებისა, პროექტი მაინც დამტკიცდა და 1958 წელს განხორციელდა. დღევანდელი გადასახედიდან აღმოჩნდა, რომ საბაგირო გზის აღნიშნული ლოკაცია სწორად იქნა შერჩეული თბილისის ცენტრალური მაგისტრალის – რუსთაველის გამზირის და მთაწმინდის ზედა პლატოს უმოკლესი კავშირისათვის.

ეზოს მხრიდან „საქნახშირის“ შენობას ღია ატრიუმის სივრცე აკრავს, რომელიც ნაწილობრივ ქალაქის მფლობელობაშია. კინოკავშირს ეკუთვნის მცირე ღია გალერეა, რომელიც მსხვილი კაპიტელიანი სვეტებით არის მოსაზღვრული. ამ გალერეიდან ღიობის გახსნისა და ღია სივრცის ათვისების შემთხვევაში, გაჩნდება საშუალება ღია ეზოსთან

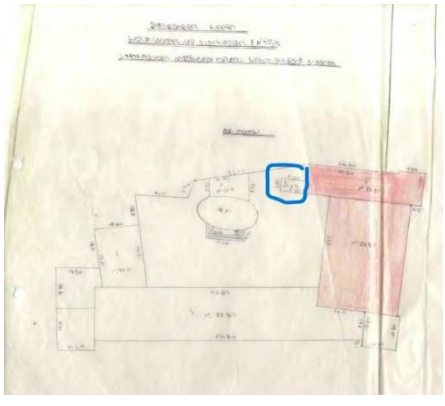
უშუალო კავშირის დასამყარებლად, ხოლო კინოკავშირს დამატებითი საზოგადოებრივი სივრცით დატვირთული ნაწილი გაუჩნდება.

საბაგირო გზის ქვედა სადგურის სიახლოვეს ყოფილი საქვაბის მოცულობა დგას, რომელიც სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ფუნქციით გამოიყენებოდა, ხოლო უკანასკნელ პერიოდში საბაგირო გზის მგზავრებისათვის სუვენირების მაღაზიად ფუნქციონირებს.

2024 წელს დასრულდა საბაგიროს ქვედა სადგურის რეაბილიტაციის პროცესი. შენობა აღდგა თავდაპირველი იერსახით და სრული დატვირთვით დაიწყო ფუნქციონირება.

ზემოთაღნიშნული საქვაბე ნაწილობრივ გამწვანებით დაიფარა და ნაკლებად აღქმადი გახდა ცენტრალური შესასვლელის მხრიდან, თუმცა მისი გვერდითი ე.წ. ტორცოს კედელი თითქმის ყრუდ არის გალესილი და მხატვრულ გადაწყვეტას მოკლებულია.

დასკვნა - რეკომენდაცია

რუსთაველის გამზირი #52-ის კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის ეზოში ახლად რეაბილიტირებული საბაგირო გზის ქვედა სადგურის მიმდებარე ყოფ. ტექნიკური დანიშნულების ნაგებობა - საქვაბე, არსებული მდგომარეობით უფუნქციოა.

შესაძლებლად მიმაჩნია ნაგებობის ადაპტაცია მცირე ზომის კომერციულ ობიექტად - კერძოდ სუვენირების მაღაზიად, მთაწმინდის პარკის ვიზიტორებისათვის, რისთვისაც ნაგებობის ყრუ კედელში სასურველი მინის ვიტრაჟის მოწყობა.

ხელოვნებათმცოდნე

ლალი ანდრონიკაშვილი